

д/д	Сум хийдийн нэр:	1. Яруугийн хүрээ Дашпунцаглан	2. Нуур могойн хүрээ Шаравдаржаалан	3. Еншөөвийн хүрээ Вандандашлин	4. Маанийн сум	5. Суутын хийд Ганданпунцаглан
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Алдархаан	Баян Уул	Баян Уул	Баянцагаан	Бигэр
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Яруу голд	Сумын захиргааны дэргэд	Сумын захиргаа, Нуур могойн хийдээс 40 км	Сумын захиргаанаас зүүн өмнө зүгт 30 км	Сумын захиргааны дэргэд
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	14-р жарны 6-р хар бичин жил буюу 1811 онд	1755 онд	1700-аад оны үед		- 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	- Ялгуусан хутагт байгуулжээ. - 28 /1938/ онд эзгүйрч Намын төв хорооны 2234 тоот ёсоор хаасан.	- Баатар вангийн хошууны засаг Равдан гэгч байгуулсан. - 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	-Тугундамбийням Тогондамбийням/гэгч лам байгуулсан бололтой 28 онд лам нар нь хар болор ээргээр ажилгүй болсонд 2234 тоот ёсоор хаасан.	28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн					
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага	46 Сум дуган 17 Байшин 29 Дацан 4	12 Сум дуган 6 Байшин 6	9 Сум дуган 2 Байшин 7	4 Сум дуган 2 Байшин 2	3 Сум дуган 1 Байшин 2
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ	540 ламтай. Шавьлан суугчид нь 300 орчим, бусад нь хөдөө суудаг.	277 нь ламтай. Шавьлан суугчид 150 хир бусад нь хөдөө суудаг.	43 ламтай. Шавьлан суугчид нь 10 орчим	32 ламтай. Байнга шавьлан суудаг нь 5, бусад нь явж цагийн хурлаар цугладаг.	36 ламтай. Шавьлан суугчид нь 4.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Мамба, Майдар, Дүйнхор, Дэчиндаржаалан дацантай.				
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	18				
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	6. Бигэр номун хааны хийд Үүрд гайхамшигт	7. Тайгамын сүм Балданлхүндэв	8. Үнээн усны сүм Ганданравжаа	9. Амарбуянтын хийд	10. Хасагтын арын хийд Гандандаржаалан
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Бигэр	Дэлгэр	Дэлгэр	Дэлгэр	Жаргалан
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Сумын төвөөс баруун хойд зүг 26 км, Бигэр гол хэмээх газар	Сумын захиргааны дэргэд	Сумын захиргаанаас өмнө зүгт 40 км, Амарбуянт хийд өмнө талд нь 15 км	Сумын өмнө захад	Сумын төвөөс баруун өмнө 40 км, Хасагтжаргалан уулын ард
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан – хаагдсан он – сэргээгдсэн он	– 1750 оны үеэр байгуулсан бололтой. – 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	– 20 жилийн өмнө байгуулсан 1 баян хүн бололтой.		300 гаруй жил болсон.	1694 онд
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр					– Завхан түшээ гүний хөвгүүн Тугундамбийням гэгч лам байгуулсан. – 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн					
6	Байгууламжийн тоо: – сум дуган – аймаг дацан – суврага	5 Сум дуган 2 Байшин 3	1 Сум дуган 1	2 Сум дуган 1 Байшин 1	Тушаал ёсоор хилээс дотогшлуулсан тул одоо Эсгий гэр 2	9 Сум дуган 4 Байшин 5
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: – гавж – аграмба – зээрэмбэ	35 ламтай.Шавьлан суугчид нь 10 орчим	Данстай лам 1 ч байхгүй урьд лам байсан хар хүн сахьдаг	Данс бүхий 5 ламтай. 1 лам сахиж суудаг.	Нүүхээс өмнө 361 ламтай байсан боловч одоо сахиж буй цөөн тооны ламтай.	133 ламтай. Шавьлан суугчид нь 90 орчим бусад нь хөдөө суудаг.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/					
10	– цам – майдар – бар /хэвлэл/ – бархан					
11	Жасын тоо: – мал сүргийн тоо – эдэлбэр газрын хэмжээ – эрхэлдэг аж ахуйн төрөл					
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	11. Хамба гэгээний хүрээ Дашганданлин Буян баясгалант	12. Ялгуусаны хийд Ганданданжиглан	13. Хатавчийн хийд Самданпунцаглан	14. Халтарын хүрээ Рааш минжүүрийн хийд	15. Гэндэнпил хүрээ
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Идэр	Идэр	Нөмрөг	Отгон	Отгон
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/		Сумын төвөөс өмнө зүг 20 хир км	Хатавч хэмээх газар	Сумын төвөөс 25 км, Халтарын ам хэмээх газар	Сумын төвөөс зүүн хойд зүгт 30 км, баруун талд нь Халтарын хийд 5 км-т
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он		1811 охд	1839 онд /193 жил болсон/	1835 онд буюу 102 жил болсон.	Тэнгэр тэтгэгч хааны үе, Монголын 2-р богд Жавзанлуvsандамбийдомой гэгчийн үед /1700 онд/
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	- Хамба гэгээний 3-р дүр Лувсангэндэн-Осор эрхлэн байгуулсан. -	- 1-р Ялгуусан гэгээн байгуулжээ. - 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	- Баруун зууд сууж байсан Пунцаг лхаарамба гэгч хүн байгуулсан. - 28 онд дээд лөм нар нь баривчлагдан доод лам нар нь хар баяж байсан.	- Гүн Гүрсэдээс байгуулсан. - 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	- Гэндэн гэгч тойн байгуулжээ. - 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн					
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага	10 Дуган 10 Дацан 7	23 Сүм дуган 8 Байшин 15	23 Сүм дуган 23	6 Сүм дуган 5 Байшин 1	8 Сүм дуган 7 Байшин 1
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ	46 ламтай Маарамба 1	175 ламтай. Байнга шавьлан суух нь 80 лам	307 ламтай /1929 онд/ Гавжаас дээш мяндагтай лам 65	25 ламтай. Шавьлан суугчид нь 5 лам.	59 ламтай. Шавьлан сууж буй нь 30 орчим.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Чойр, Мамба, Жуд, Дүйнхор, Нүгнээ, Цогчин, Шүтээний дацантай.				
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	7 Адуу 2, хонь 1		27 Хөрөнгийн хувь 1521		
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	16. Сартуул хошууны бага хүрээ Тайшийн хүрээ Ганданпэлжээлэн	17. Нарбанчины хүрээ Соёлыг бадруулагч	18. Дайчин вангийн хүрээ Зүйлийн хүрээ Ганданравжаачойнхорлэн	19. Буяныг залбирахын хүрээ	20. Тайширын арын хүрээ Дашпэлжээ
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Сонгино	Тайшир	Тонхил	Түмэн	Түмэн
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/		Сумын төвөөс зүүн өмнө 20 км, Завхан голын хойд захад	Сутын захиргааны дэргэд	Сумын захиргаанаас баруун өмнө 30 км	Сумын захиргааны дэргэд
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	1854 онд	1792 онд	1820 онд		1804 онд үүссэн бололтой.
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	- Хорол цорж байгуулсан.	- Анхдугаар Нарбанчин гэгээн байгуулсан. - 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	- Хавчиг хувилгаан байгуулсан.	- 28 онд лам нар нь сайн дураар тарсан.	- 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн					
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага	14 Сум дуган 14 Дацан 4	18 Сум дуган 15 Байшин 3	23 Сум дуган 11 Байшин 12	5 Дуган 5	14 Сум дуган 3 Байшин 11
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ	136 ламтай 59 хөдөө, 77 бэлэн суудаг. Аграмба 1	61 Шавьлан суугчид нь 10 орчим	95 ламтай. 75 хөдөө суудаг, 25 лам үргэлж суудаг.	89 ламтай.Шавьлан суудаг нь 30 орчим	472 ламтай. Шавьлан суудаг нь 300 гаруй
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Чойр, Цогчин, Жуд, Дүйнхор дацантай.				
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	8		19		
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	21. Галуутайн хүрээ Гандандаржаалан Илэрхийлэн гийгүүлэгч	22. Бэлчирийн хүрээ Дашгэпилэн	23. Хужирт хийд Ганданпэлжээлэн	24. Дээд Шумуултайн Цагаан толгойн дуган	25. Шургахын хүрээ Дашрэгдэлэн
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Түдэвтэй	Тэлмэн	Тэлмэн	Тэлмэн	Тэлмэн
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/		Сумын захиргаанаас өмнө зүг 10 км	Сумын захиргаанаас зүүн хойш 30 км, Хужирт хэмээх газарт		Сумын захиргаанаас баруун тийш 30 км, Дээд Шургах хэмээх газарт
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он		1868 /1834/ онд	1828 онд		1828 онд
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	- Очирдарь хэмээх лам байгуулсан. -	- Магсар тайж байгуулжээ. - 28 онд хунгүй болсон.	- Ванжил тайж байгуулжээ. - Ганц тахилч байсан нь хар болсон тул эзгүйрсэн.	- 27 оны /1937/ 10 сараас эзэнгүй.	- Аранжамба гэгч ламаас байгуулсан. - 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн					
6	Байгууламжийн тоо: - сүм дуган - аймаг дацан - суврага	20 Сүм дуган 20 Дацан 19	2 Сүм дуган 1 Байшин 1	2 Сүм дуган 1 Байшин 1	1 Сүм дуган 1	6 Сүм дуган 4 Байшин 2
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ	243 ламтай. 139 хөдөө, 104 бэлэн суудаг.	9 ламтай. Ээлжээр 1 лам сахиж байдаг.	5 ламтай. Үргэлж шавьлан сууж буй 1	Ганц лам нь хар болсон.	41 ламтай. 25 лам жинхэнэ шавьлан суудаг. Бусад нь хөдөө
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/	Чойр, Мамба, Хайлан, Жуд, Мамба, Дарь эх, Цогчин, Дүйнхор, Гүнрэг, Идэр, Хажид, Ядам, Гүндун дамцун, Майдар, Шүтээн, Нүгнээ, Дэмчиг, Дарь эх, Цогчин				
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл	Тэмээ 3, адуу 51, үхэр 5, хонь 247, ямаа 2				
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	26. Батхайрханы хүрээ Сүжигт засгийн хүрээ Дашчойлин	27. Дуутын хүрээ Сайн итгэмжит Самбадампэлин	28. Агьтын хийд Арслангийн хийд	29. Сант хийд Дэлгэрраашминжүүр	30. Төгрөгийн хүрээ Чүлтэмданзанлан
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Хасагтжаргалан	Цагаанхайрхан	Цагаанхайрхан	Цагаанхайрхан	Цогт
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Сумын захиргаанаас хойд зүг 30 км,	Сумаас хойт зүг 50 хир км, аймгаас өмнө зүг 25 км 1 км газарт Агит хийд буй	Сумын төвөөс хойт зүг 45 км, аймгийн төвөөс өмнө зүг 30 км, Дуутын хүрээнээс 5 км	Сумын төвөөс өмнө зүг 30 км хир	Сумын захиргааны дэргэд
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	1866 оны үед өөлдөөс тасарч ирсэн.	1742 онд	1747 онд	1798 онд	
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	- - 28 онд эзгүрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	- Засаг Норовжав, Обид гүн нараас байгуулсан. - 28 онд эзгүрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	- Хошууны бэйс ночн Норовжаваас тэргүүлэн байгуулсан. - 28 онд эзгүрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	- Ням да лам гэгч үүсгэжээ. - 28 оныд ламгүй болсон.	- - 27 оны 12-р сард Ерөнхий сайдын тушаал ёсоор дотогшуулсан.
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн					
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага	5 Сум дуган 3 Байшин 2	25 Сум дуган 10 Байшин 15 Дацан 5	10 Сум дуган 7 Байшин 3	1 Сум дуган 1	6 Сум дуган 5 Байшин 1
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/					
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ	55 ламтай. Шавьлан суудаг нь 30	492 ламтай 15 орчим лам шавьлан суудаг.	141 ламтай 30 орчим нь шавьлан суудаг.	51 ламтай. Шавьлан суудаг нь 12 лам.	30 ламтай. Шавьлан суугчид нь 12 лам.
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/					
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан					
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл					
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн					
13	Бусад мэдээ баримт					

д/д	Сүм хийдийн нэр:	31. Өлзийт булагийн хийд Ганданчойнхлон	32. Хүрхүр /Гүргүр/ голын хийд	33. Мянганы өвөрийн хүрээ Дэчилэн /Дэжээлан/	34. Сан далай хийд
1	Аймаг, сум /хошуу/-ны нэр	Чандмань	Чандмань	Шилүүстэй	Эрдэнэ
2	Газрын нэр: Байршил: /солбицол/	Сумын төвөөс зүүн хойд зүг 30 зм, Сумийн худаг хэмээх газар	Сумын төвөөс баруун хойд зүг 60 км, Улаан шалалын хоолойд буй Хүрхүр голд	Сумын төвөөс зүүн хойт зүгт 40 км	Сумын төвд
3	хэзээ, хэдэн онд байгуулагдсан - хаагдсан он - сэргээгдсэн он	1845 онд	1882 онд	Бадруулт төрийн үед буюу 1906 онд	1747 оны үед шшссэн бололтой.
4	Хэн байгуулсан, ямар шийдвэрээр	- Цагаан барс гүн хэмээх гүн байгуулжээ. - 28 оны 1 сараас сайн дураар тарсан.	- Диважин тайж гэгч байгуулжээ. -	- Лашин /Лэшин/ хувилгаан үүсгэжээ. - 28 онд эзгүйрч 2234 тоот ёсоор хаасан.	- - 28 онд тушаал ёсоор дотогшлуулахад сайн дураар тарсан.
5	Шашны урсгал чиглэл, гол сахиус шүтээн				
6	Байгууламжийн тоо: - сум дуган - аймаг дацан - суврага	10 Сум дуган 7 Байшин 3	4 Сум дуган 1 Байшин 3	3 Сум дуган 3	11 Сум дуган 5 Байшин 6
7	Барилгын хийц, маяг /энэтхэг, хятад, түвд, монгол/				
8	Лам нарын тоо. Үүнээс: - гавж - аграмба - зээрэмбэ	22 ламтай. Үргэлж сууж буй 4	53 ламтай. Жинхэнэ шавьлан суугчид нь 3	45 ламтай.Шавьлан сууж буй нь 10 орчим	151 ламтай.Жинхэнэ шавьлан суух нь 50 орчим
9	Дацангийн төрөл /ямар ямар дацан/				
10	- цам - майдар - бар /хэвлэл/ - бархан				
11	Жасын тоо: - мал сүргийн тоо - эдэлбэр газрын хэмжээ - эрхэлдэг аж ахуйн төрөл				
12	Зураг: а/ түүхэн б/ одоогийн				
13	Бусад мэдээ баримт				